

Agnieszka Pytka

Partycypacja społeczna na rzecz domów przejściowych w kontekście readaptacji społecznej osób skazanych

Social participation for halfway houses in the context of social readaptation of convicted person

Pobyty osób skazanych w domach przejściowych i przygotowanie ich do powrotu do życia na wolności odbywa się przy udziale społeczności lokalnych. Instytucja domów przejściowych ma być pewnym „łącznikiem” pomiędzy zakładem karnym a środowiskiem wolnościowych.

Odbywanie kary pozbawienia wolności i pobyt w zakładzie karnym powinien być tylko tymczasową izolacją od społeczeństwa. Aby możliwe było uzyskanie trwałych i widocznych zmian w zakresie działań prowadzonych na rzecz włączenia do społeczeństwa osób opuszczających zakłady karne, niezwykle ważny jest udział społeczeństwa. Dlatego podkreśla się rolę i znaczenie partycypacji społecznej w procesie readaptacji i reintegracji. Partycypacja społeczna w omawianym aspekcie odnosi się do pomocy i wsparcia skierowanego do skazanych, a podejmowane działania powinny mieć charakter prawno-organizacyjno-wychowawczy. Podkreśla się konieczność wprowadzenia zmian o charakterze prawno- legislacyjnych, które będą regulowały kwestie powoływania i działania tzw. domów przejściowych, a także wskazuje się na edukację społeczeństwa w zakresie możliwości udzielania wsparcia byłym skazanym wprowadzenie kompleksowego modelu sieci wsparcia społecznego dla osób wykluczonych społecznie.

Słowa kluczowe: partycypacja społeczna, domy przejściowe, skazani

The stay of convicts in halfway houses and their preparation for returning to life in freedom takes place with the participation of local

communities. The institution of transitional homes is to be a certain „connector” between the penal institution and the milieu of freedom fighters.

Serving a sentence of imprisonment and staying in a penal institution should only be a temporary isolation from society. In order to achieve lasting and visible changes in the activities carried out for the inclusion of people leaving prison, public participation is extremely important. Therefore, the role and importance of social participation in the process of readaptation and reintegration is emphasized. Social participation in this aspect refers to help and support addressed to convicts, and the actions taken should be of a legal, organizational and educational nature. It is emphasized that it is necessary to introduce legal and legislative changes that will regulate the issues of appointing and operating the halfway houses, and the education of the society in terms of the possibility of providing support to former convicts, the introduction of a comprehensive model of a social support network for socially excluded people.

Key words: social participation, halfway houses, convicted persons

Wprowadzenie

Obecnie w Polsce nie ma przepisów regulujących kwestie powstania i funkcjonowania domów przejściowych (halfway houses). Niemniej jednak funkcjonują one w innych państwach i należałoby rozważyć możliwość zaimplementowania niektórych ich aspektów do polskiego systemu penitencjarnego.

Instytucja domów przejściowych w polskim systemie prawnym była znana i uregulowana w Kodeksie Karnym Wykonawczym z 1969 r. Zgodnie z zapisami zawartymi w art. 63–65 wspomnianej ustawy – w przypadku osób, które po raz kolejny dopuściły się przestępstwa o podobnym charakterze, sąd mógł orzec nadzór ochronny („Nieizolacyjny środek polegający na kontroli zachowania nadzorowanego w warunkach wolności” trwający od 3 do 5 lat)¹, a gdy nie przynosił on określonych re-

---

¹ B. Rzeplińska, B. Szamota, *Stosowanie środków specjalnych – nadzoru ochronnego i ośrodka przystosowania społecznego – wobec recydywistów skazanych w warunkach art. 60 k.k.*, „Archiwum Kryminologii”, T. VIII-IX, 1982, s.152; J. Zygmunt, *Prawne modele zwalczania powrotności do przestępstwa w polskim prawie karnym*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, 2008, z. 2, s. 229.

zultatów orzekał umieszczenie w ośrodku przystosowania społecznego. Czas pobytu w ośrodku nie mógł przekraczać 5 lat, a po upływie 2 lat sąd mógł orzec zwolnienie w przypadku, gdy istniały podstawy pozwalające przypuszczać, że dana osoba nie popełni ponownie przestępstwa². Ośrodki przystosowania społecznego funkcjonowały w Polsce w latach 1970–1990³.

Celem umieszczenia w Ośrodku Przystosowania Społecznego było prowadzenie dodatkowych oddziaływań o charakterze reedukacyjnym, które miały kształtować społecznie pożądane postawy oraz stanowiły środek ochrony społeczeństwa przed osobami naruszającymi normy prawne. Praca (społecznie użyteczna) była podstawowym elementem prowadzonych oddziaływań, a otrzymywane wynagrodzenie (w części) było przekazywane na pokrycie kosztów związanych z pobytem w ośrodku. Osoby tam przebywające korzystały z własnej odzieży i obuwia, miały możliwość prowadzenia korespondencji, udziału w widzeniach oraz uzyskiwania czasowego zezwolenia na opuszczenie ośrodka. Osoba skazana przebywająca w ośrodku nie miała statusu tożsamego z osobą przebywającą w zakładzie karnym⁴. Zgodnie z art. 90 jej ograniczenie wolności wiązało się ze świadomym podporządkowaniem i akceptacją obowiązujących zasad⁵.

Podstawową zasadą przy doborze metod i środków prowadzonych oddziaływań była ich indywidualizacja. Obok pracy równie ważnym środkiem były nauka i zajęcia kulturalno-oświatowe, które pomagały w kształtowaniu i utrwalaniu społecznie pożądanych postaw. Prowadzona była tam również terapia uzależnień, głównie od alkoholu i narkotyków oraz zajęcia profilaktyczne⁶. Zgodnie z Zarządzeniem Ministra Sprawiedliwości nr 74/70/P prowadzone oddziaływania o charakterze indywidualnym realizowane były w ośrodkach o warunkach zwykłych, surowszych oraz leczniczo-wychowawczych⁷.

Obecnie temat ten powraca i zaczyna przybierać pewne ramy i realny wymiar z uwagi na działanie podjęte przez Centralny Zarząd Służby

---

² Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks Karny, Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94.

³ M.R. Kalaman, *Ośrodki przystosowania społecznego*, „Teoria i praktyka” 2014, Dąbrowa Górnicza, s.155.

⁴ Ibidem., *op.cit.* s. 46 – Ośrodki przystosowania społecznego w momencie ich powstania nie zaliczały się do katalogu kar, ale też nie było dokładnego wskazania, że jest to środek zabezpieczający. Było to miejsce przeznaczone dla recydywistów penitencjarnych.

⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969r. – Kodeks Karny, Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94, art. 90.

⁶ M.R. Kalamn, *op.cit.* s. 64, 79–80.

⁷ J. Śliwowski, *Ośrodek przystosowania społecznego i ocena jego funkcji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 34, 1972, z. 1, s. 248.

Więziennej przy współpracy z Akademią Wymiaru Sprawiedliwości, z norweską służbą więzienną i probacji w ramach projektu pt. *Pilotażowe kompleksy penitencjarne*. Zgodnie z dostępnymi informacjami „głównym celem Projektu jest realizacja innowacyjnych działań zmierzających do poprawy systemu penitencjarnego w Polsce pozwalających na zmniejszenie poziomu recydywy. Zakres zadań został określony w wyniku współpracy z Partnerami Projektu i zakłada wdrożenie trzech uzupełniających się modułów pozwalających na osiągnięcie zakładanych rezultatów”. Wyznaczone do realizacji działania skupiają się nie tylko na zoptymalizowaniu warunków odbywania kary pozbawienia wolności, ale głównie na znaczącym wzroście korzyści i czynników chroniących związanych ze wsparciem udzielanym byłym więźniom przy współpracy różnych służb i instytucji. Obok pomocy i wsparcia dla osób skazanych projekt zakłada także szkolenia dla kadry Służby Więziennej⁸.

Powstanie w Polsce tzw. domów przejściowych niewątpliwie będzie czymś nowym. Realizacja pilotażowego Programu zakłada ich budowę poza zakładami karnymi. Sposób funkcjonowania osób tam przebywających ma być jak najbardziej zbliżony do warunków wolnościowych, w celu przygotowania ich do samodzielnego i odpowiedzialnego funkcjonowania po ich opuszczeniu. Realizowane zadania będą oparte na współpracy takich służb i instytucji jak: Służba Więzienna, kuratorska służba sądowa, organizacje pozarządowe i inne organizacje (fundacje, stowarzyszenia), których działalność związana jest z pomocą osobom wykluczonym społecznie⁹.

Domy przejściowe – rola i znaczenie w procesie powrotu do życia w warunkach wolnościowych

Osadzenie w jednostce penitencjarnej wywołuje szereg negatywnych konsekwencji zarówno dla tej osoby, jak i jej najbliższego środowiska. Widoczny jest zanik więzi rodzinnych, brak możliwości prawidłowego

---

⁸ <https://pilotazowekompleksypenitencjarne.pl/pl/projekt/o-projekcie> (dostęp: 12.10.2023 r.).

⁹ <https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-w-warszawie-dom-przejsciowy-areszt-sledczy-warszawa-bialoleka> (dostęp: 12.10.2023 r.).

pełnienia ról społecznych, deprivacja potrzeb czy ostracyzm społeczny¹⁰. Niewątpliwie jedną z możliwości poprawy procesu readaptacji społecznej i reintegracji byłych skazanych ze środowiskiem lokalnym jest instytucja domów przejściowych (halfway houses). W dosłownym znaczeniu jest to budynek mieszkalny przeznaczony dla osób opuszczających zakłady karne, w którym przebywają do pełnego usamodzielnienia się. Pobyt tam wiąże się z przyjęciem i przestrzeganiem określonych zasad, podjęciem zatrudniania oraz udziałem w zajęciach podnoszących i doskonalących umiejętności społeczne. Domy przejściowe funkcjonują i realizują swoje zadania również w obszarze przeciwdziałania uzależnieniom od substancji psychoaktywnych¹¹.

Pobyt osób skazanych w domach przejściowych i przygotowanie ich do powrotu do życia na wolności odbywa się przy udziale społeczności lokalnych. Instytucja domów przejściowych ma być pewnym „łącznikiem” pomiędzy zakładem karnym a środowiskiem wolnościowych. Osoby mające trudną sytuację materialną, mieszkaniową czy charakteryzujące się brakiem gotowości do samodzielnego i odpowiedzialnego życia uzyskują dodatkowy czas na przygotowanie się do „nowego życia”. Prowadzone oddziaływania skoncentrowane są głównie na pracy i działalności edukacyjnej przy jednoczesnej kontroli właściwych służb, tj. Służby Więziennej, Kuratorskiej Służby Sądowej, organizacji pozarządowych i innych organizacji, których głównym celem jest pomoc i wsparcie osobom opuszczającym zakłady karne¹².

Domy przejściowe to obiekty, które nadal sprawują pewną kontrolę nad osobami tam przebywającymi. Pobyt w tego typu placówce wiąże się nie tylko z przestrzeganiem panujących tam zasad, ale także udziałem w zajęciach, programach, nauką czy pracą¹³. Niewywiązywanie się z nałożonych obowiązków może skutkować ponownym powrotem do zakładu karnego. Dla przykładu w Stanach Zjednoczonych domy przejściowe są popularne i funkcjonują w wielu stanach. Podlegają one sądom i instytucjom wymiaru sprawiedliwości, ale mogą być prowadzone przez różne

---

¹⁰ W. Mandrysz, *Skazany na ... marginalizację! Negatywne skutki odbywania kary pozbawienia wolności*, [w:] K. Wódz, D. Nowalska-Kapuścik, G. Libor (red.), *Peryferie społeczne w teorii i badaniach empirycznych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016, s. 162–163.

¹¹ <https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/09/03/halfway/> (dostęp: 12.10.2023 r.)

¹² Zob. S. Grzesiak, *Halfway houses in The Polish Model of Social Reintegration – possibilities and limitations*, *The Prison Systems Review*, 2019, nr 105, s. 5–7.; C.G. Roman, J. Travis, *Taking Stock: Housing, Homelessness, and Prisoner Reentry*, “Justice Policy Center”, 2004, s. 63

¹³ <https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/09/03/halfway/> (dostęp: 12.10.2023r.).

organizacje non-profit. Jedną z nich jest np. Kintock Group, która pomaga skazanym i byłym skazanym w powrocie do życia w społeczeństwie. Ich działania opierają się na czteropoziomym modelu:

- poziom 1 – trwa około jednego miesiąca i jest to czas na zapoznanie członków grupy (i ich rodzin) z obowiązującymi zasadami, regulaminem, udziałem w zajęciach edukacyjnych oraz zaangażowaniem w działania na rzecz społeczności lokalnej;
- poziom 2 – na tym etapie nadal kontynuowana jest edukacja, ale dodatkowo możliwe jest podjęcie zatrudnienia jeśli personel uzna, że dana osoba jest na to gotowa. W przypadku osób, które podjęły zatrudnienie, mają one obowiązek wnoszenia tygodniowych opłat związanych z pobytem w domu przejściowym, a także są zobligowane do założenia konta bankowego;
- poziom 3 – po pozytywnym zakończeniu dwóch poprzednich poziomów mieszkańcy domu przejściowego mogą swoje pieniądze przeznaczyć na wyjazd z noclegiem;
- poziom 4 – na tym etapie możliwe jest uzyskiwanie przepustek na opuszczenie placówki, pod warunkiem, że nie są prowadzone wobec danej osoby czynności dyscyplinarne.

Ważnym elementem działania Kintock Group jest zaangażowanie społeczności lokalnej do działań podejmowanych na rzecz skazanych oraz do aktywnego ich udziału w Społecznościowych Radach Doradczych Kintock Group¹⁴. Stephen E. Costanza, Stephen M. Cox, John C. Kilburn wskazują, że osoby, które zostały warunkowo zwolnione z zakładu karnego i powróciły bezpośrednio do społeczeństwa częściej ponownie popełniały czyn zabroniony i wracały do jednostki penitencjarnej w porównaniu do osób, które po uzyskaniu zgody na zwolnienie trafiały do domu przejściowego. Autorzy wskazują, że jest to wynikiem dalszej kontroli nad tymi osobami, możliwością udziału w zajęciach edukacyjnych, terapii czy podejmowaniu zatrudnienia¹⁵.

Domy przejściowe jako instytucje mają charakter karno-opiekuńczy. Z jednej strony zapewniają pomoc i wsparcie w powrocie do społeczeństwa, a z drugiej sprawują nadzór i kontrolę na osobami zwalnianymi z zakładów karnych. Efektywność działania tych instytucji mierzona jest w odniesieniu do osób, które po jego opuszczeniu ponownie popełniły

---

¹⁴ Ibidem, s. 63.

¹⁵ S.E. Costanza, S.M. Cox, J.C. Kilburn, *The Impact of Halfway Houses on Parole Success and Recidivism*, "Journal of Sociological Research", Vol. 6, No. 2, 2015, s. 43.

czyn zabroniony i powróciły do zakładu karnego¹⁶. Umieszczanie skazanych w domach przejściowych nie tylko pomaga w powrocie do życia w warunkach wolnościowych, ale jak wskazują J. Bonta i L.L. Motiuk dodatkowo zmniejsza liczbę osób przebywających w placówkach penitencjarnych, a tym samym minimalizuje koszty związane z pobytem w zakładzie karnym. Podkreślają oni także, że domy tymczasowe nie są w pełni wykorzystywane. Może wynikać to z pewnych trudności klasyfikacyjnych. Najczęściej kierowane są tam osoby, wobec których istnieje małe prawdopodobieństwo ponownego popełnienia przestępstwa¹⁷.

Niewątpliwie jedną z barier readaptacji i reintegracji społecznej byłych skazanych są kwestie związane z miejscem zamieszkania. Dlatego tak ważną rolę pełnią i mogą pełnić domy przejściowe. Pozytywne zakończenie procesu resocjalizacji i readaptacji społecznej to także wzrost poziomu bezpieczeństwa społecznego¹⁸. Pobyt w tzw. domu przejściowym przekłada się na wystąpienie pozytywnych skutków zarówno dla samego skazanego, jak i danej społeczności. Można tu wskazać ograniczenia kosztów związanych z ponownym pobytem w zakładzie karnym, rozwój sieci wsparcia społecznego poprzez m.in. pomoc w znalezieniu zatrudnienia, naukę umiejętności społecznych, rozwój zainteresowań czy ograniczenie zachowań ryzykownych poprzez pokazanie szans i możliwości rozwoju w sposób akceptowany społecznie¹⁹.

Partycypacja społeczna szansą na pozytywne zakończenie procesu readaptacji i reintegracji społecznej

Poczucie bezpieczeństwa w społeczności lokalnej wiąże się z działaniami podejmowanymi nie tylko na szczeblu lokalnym (samorządowym), ale głównie krajowym. Funkcjonowanie społeczności lokalnej odnosi się do trzech wymiarów: przestrzennego (w odniesieniu do położenia geograficznego), społecznego (funkcjonowanie w określonej grupie społecznej) i psychologicznego (interakcje zachodzące pomiędzy poszczególnymi

---

¹⁶ K.H. Maier, *Half Way to Freedom: The Role of Halfway Houses in Canada's Penal Landscape*, dissertation, University of Toronto, 2018, s. 1-2.

¹⁷ J. Bonta, L.L. Motiuk, *Classification to halfway houses: A quasi-experimental evaluation*, "Criminology", 1990, s. 498.

¹⁸ K.H. Bradley, R.B. Michael Oliver, N.C. Richardson, E.M. Slayter, *op.cit.*, s. 2,11.

¹⁹ S.E. Costanza, S.M. Cox, J.C. Kilburn, *op.cit.*, s.41.

członkami danej społeczności)²⁰. Bezpieczeństwo jest nieodłącznym elementem funkcjonowania każdego człowieka. Odnosi się ono do różnych aspektów działalności ludzkiej. W odniesieniu do społeczności lokalnej bezpieczeństwo nawiązuje do „stanu spokoju i zdolności do neutralizowania zagrożeń w geograficznie ograniczonej przestrzeni”. Zagrożeniem dla danej społeczności lokalnej może być organizacja i funkcjonowanie domu przejściowego i sama obecność osób, które odbywały karę pozbawienia wolności. Powstanie takiej instytucji wiąże się z zagrożeniem socjalnym (kradzieże, alkoholizm, bezdomność), psychospołecznym (uprzedzenia, dyskryminacja), a także powstaniem i działalnością grup przestępczych (napady, akty wandalizmu)²¹. Niewątpliwie powstanie i funkcjonowanie domów przejściowych dla osób opuszczających zakłady karne stanowi źródło zagrożenia i czynnik obniżający poczucie bezpieczeństwa mieszkańców danej społeczności. Stąd tak ważne jest zapewnienie poczucia bezpieczeństwa w danej społeczności i możliwość jego udziału w aktywnym podejmowaniu kluczowych decyzji w ramach szeroko rozumianej partycypacji społecznej. Rozumiana jest ona jako proces polegający na współpracy (dwóch lub więcej stron) społeczności lokalnej z władzami lokalnymi czy samorządowymi²². Partycypacja pochodzi od słowa *participatio* i jest utożsamiana z udziałem oraz uczestnictwem. Można przyjąć, że partycypacja jest pewną formą współdziałania zarówno przedstawicieli władzy, jak i danej społeczności w podejmowaniu kluczowych decyzji dotyczących danej społeczności²³. To nie tylko proces przykazywania informacji, ale także interakcja umożliwiające współpracę, która powinna być kompleksowa i obejmować wspólnie podejmowane działania. Należy zauważyć, że obszar odnoszący się do współpracy jest najtrudniejszy i często odnosi się do zarządzania odgórnego polegającego na przekazywaniu informacji bez wspólnych konsultacji. W obecnych realiach partycypacja społeczna najczęściej sprowadza się do przekazania informacji danej społeczności, grupie społecznej o dokonanych wyborach i postanowieniach. Warto podkreślić, że partycypacja to złożony proces, który wymaga

---

²⁰ Z. Modrzejewski, *Strategia bezpieczeństwa w aspekcie społeczności lokalnych* [w:] B. Bębenek, I. Żuchowski (red.) *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych (wybrane aspekty)*, Pułtusk, s.36–38, 40–42.

²¹ Z. Modrzejewski, *op.cit.*, s.42–43.

²² P. Grzyś, *Inicjatywa lokalna – niewykorzystany potencjał czy skuteczny instrument aktywizacji obywateli w rozwiązywaniu problemów lokalnych? Przykład Łodzi*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 56, 2021, s. 101.

²³ B. Składanek, *Partycypacja społeczna jako pojęcie i instytucja demokratycznego państwa prawnego – aspekty prawne i historyczne*, „Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne”, z., nr 3, 2019, s. 68–69.

indywidualnego podejścia zarówno do podejmowanych działań jak i danej społeczności²⁴.

W odniesieniu do osób pozbawionych wolności partycypacja społeczna odnosi się do pomocy i wsparcia okazywanego i świadczonego na rzecz skazanych przez organizacje pozarządowe np. fundacje, stowarzyszenia itp. Możliwość kontaktu ze „światem zewnętrznym” podczas pobytu w izolacji penitencjarnej jest szansą na skuteczny powrót do społeczeństwa, a więc pełną readaptację społeczną²⁵. Działania podejmowane na rzecz byłych skazanych powinny mieć charakter prawno-organizacyjno-wychowawczy i swoje cele skupiać zarówno na konkretnych jednostkach, jak i całej grupie społecznej²⁶. Przyjęta przez Radę Ministrów w 2020 roku *Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030*²⁷ jako jeden z celów wskazuje na wzrost aktywności obywateli w realizacji zadań zgodnych z potrzebami społecznymi. Do takich zadań i potrzeb należy zaliczyć konieczność powstania tzw. domów przejściowych. Ich działalność skupiać się będzie głównie na osobach przygotowujących się do życia na wolności, ale korzyści wynikające z powstania takiego miejsca będą również odczuwalne w społeczeństwie. Negatywne nastawienie do byłych skazanych wynika z niewiedzy i strachu przed takimi osobami. Możliwość udziału obywateli w tworzeniu strategii włączania do społeczności byłych skazanych przyczyni się do budowania poczucia wpływu na politykę lokalną, a także do budowania współodpowiedzialności za podejmowane działania²⁸.

Odnosząc się do osób skazanych, rodzinę i osoby najbliższe uznaje się za ogniwo łączące ze społeczeństwem. Możliwość utrzymywania kontaktów z rodziną zapewnia trwałość więzi emocjonalnej, pomaga minimalizować negatywne konsekwencje uwięzienia, a także ułatwia późniejsze procesy adaptacyjne w najbliższym środowisku. Następnie wskazuje się, że obok rodziny to praca i możliwość jej wykonywania podczas izolacji uznawana jest za czynnik umożliwiający powrót do życia na wolności oraz pozwalający na zaspokajanie podstawowych potrzeb w sposób społecznie

---

²⁴ M. Donderowicz, M. Głowczyński, A. Wronkowski, „Partycypacja społeczna w rewitalizacji – rola stowarzyszeń lokalnych na przykładzie Poznania”, *Problemy Rozwoju Miast*, IV, 2016, s. 42–49.

²⁵ Pełna readaptacja społeczna oznacza nie tylko powstrzymanie się od popełnienia kolejnego czynu zabronionego, ale także aktywny udział w życiu społecznym i pełnienie społecznie pożądanego ról społecznych.

²⁶ G. Gadomska, *Bezpieczeństwo jednostki w przestrzeni lokalnej. Wstępne wyniki badań* [w:] B. Bębenek, I. Żuchowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych (wybrane aspekty)*, Pułtusk, 2022, s. 81.

²⁷ <https://www.gov.pl/web/ia/strategia-rozwoju-kapitalu-spolecznego-2030-srks> (dostęp: 16.06.2023 r).

²⁸ B. Murat, *Rozwiązania sprzyjające udziałowi społeczności lokalnej w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego* [w:] B. Bębenek, I. Żuchowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych (wybrane aspekty)*, Pułtusk, 2022, s. 215–216.

akceptowany²⁹. Dodatkowo praca pomaga rozwijać umiejętności zawodowe, psychospołeczne, a także minimalizuje negatywny obraz osób skazanych w społeczeństwie³⁰.

Korzyści i szanse wynikające z partycypacji społecznej

Pomoc, jaką najbliżsi oraz społeczeństwo mogą okazać osobom opuszczającym zakłady karne, jest kluczowym elementem procesu integracyjnego. Aktywny udział obywateli to szansa nie tylko dla danej osoby, ale także określonej grupy społecznej. Należy tu podkreślić, że niektóre z korzyści nie będą widoczne bezpośrednio po wprowadzeniu pewnych zmian, ale w dłuższej perspektywie czasu.

Aktywny udział społeczeństwa w działaniach podejmowanych przez władzę to przede wszystkim większa świadomość zmian zachodzących w społeczności i tym samym lepsza odpowiedź na pojawiające się potrzeby oraz większa skuteczność i efektywność podejmowanych działań. Możliwość udziału w konsultacjach i przygotowywanych planach przyczynia się także do wzrostu poczucia odpowiedzialności za proponowane rozwiązania, co w odniesieniu do byłych skazanych będzie przekładać się na ich proces readaptacji. Współpraca pomiędzy władzami a społecznością to także lepsza komunikacja i większe prawdopodobieństwo wypracowania korzystnych działań dla obu stron. To także wzrost tolerancji i zrozumienia problemów innych osób, szczególnie byłych skazanych, którzy niejednokrotnie spotykają się z ostracyzmem społecznym. Należy podkreślić, że partycypacja społeczna realizuje funkcję edukacyjną w społeczeństwie poprzez działania informacyjne, których celem jest wzrost świadomości mieszkańców danej społeczności w zakresie realnych problemów oraz możliwości ich rozwiązywania³¹. Ponadto E. Krok³² do korzyści związanych z aktywnym udziałem społeczeństwa zalicza motywację do działania będącą wynikiem współdziałania i współdecydowania. Autorka wskazuje także na poprawę komunikacji i zrozumienie, jako „drogę

---

²⁹ W. Mandrysz, *op.cit.*, s.165–166.

³⁰ Zob. A. Lewicwka-Zelent, A. Pytko, *Opinie osadzonych i wychowawców penitencjarnych na temat pracy wykonywanej przez osoby pozbawione wolności*, „Resocjalizacja Polska”, 21/2021, s. 314.

³¹ E.M. Borycka, *Partycypacja społeczna* [w:] A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńcy (red.), *EkoMiasto#Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, Łódź, 2016, s. 129–130, DOI: 10.18778/7969-221-7.06.

³² E. Krok, *Partycypacja obywatelska*, Toruń 2020, s. 25.

do poznania wartości, potrzeb, oczekiwań, preferencji i priorytetów pozostałych uczestników procesu”. Podkreśla się, że możliwość udziału społeczeństwa w działaniach podejmowanych przez władzę to wzrost świadomości występujących problemów oraz nauka związana z możliwościami ich rozwiązywania. Warto wśród korzyści wskazać na wzrost zaufania pomiędzy administracją a obywatelami. Korzyści związane z udziałem społeczeństwa to także wzrost jakości proponowanych rozwiązań z uwagi na możliwość wysłuchania różnych opinii i poglądów. W dalszej kolejności niewątpliwie należy wskazać na transparentność podejmowanych działań oraz minimalizację ryzyka występowania konfliktów, które w przypadku byłych skazanych i ich powrotu do społeczeństwa mogą się pojawiać. Dodatkowo wiedza o podejmowanych działaniach zwiększa poziom akceptacji i tym samym usprawnia proces realizacji określonego przedsięwzięcia³³.

Powrót do życia w warunkach wolnościowych to proces, którego powodzenie zależy zarówno od samego skazanego jak i jego najbliższego otoczenia. Szansą dla obu stron są niewątpliwie domy przejściowe, które mają stanowić pewien „łącznik” pomiędzy izolacją zakładu karnego a życiem w warunkach wolnościowych. Jest to niezwykle istotne w odniesieniu do osób odbywających długoterminowe kary pozbawienia wolności, które jednocześnie wywołują największy strach w społeczeństwie. Stąd wskazane pozytywne aspekty partycypacji społecznej mogą okazać się pomocne w procesie planowania i wdrażania idei tzw. domów przejściowych.

Zagrożenia i słabe strony wynikające z partycypacji społecznej

Aktywny udział społeczeństwa w procesie readaptacji i reintegracji społecznej jest ważnym elementem, ale nie zawsze jest on pożądanym. Bariery związane z tym procesem mogą występować zarówno po stronie osób sprawujących władzę i podejmujących decyzję, jak również po stronie lokalnej społeczności. Do czynników, które utrudniają proces partycypacji społecznej po stronie przedstawicieli władz zaliczyć należy: niskie doświadczenie lub jego brak w tym zakresie, brak zaufania do opinii

---

³³ Ibidem, s. 25–27.

większej grupy osób, niebędącej ekspertami, poczucie, że spotkania ze społecznością lokalną nie są efektywne, obawę przed brakiem zaangażowania lub krytyką wobec przedstawianych propozycji, nadmierną biurokratyzację, nadmierną koncentrację nad bieżącymi zadaniami, brak długofalowych rozwiązań, a także niski poziom integracji w danej społeczności³⁴. W perspektywie osób sprawujących władzę konieczność współpracy i przeprowadzanie konsultacji społecznych niejednokrotnie postrzegane jest jako dodatkowa praca i dodatkowe obowiązki. Dodatkowo przedstawiciele administracji często nie są przekonani do pomysłów społeczności lokalnej, dokonują konsultacji w końcowej fazie projektu i tym samym w znaczący sposób utrudniają możliwość wprowadzania korekt³⁵.

Z kolei przedstawiciele społeczności lokalnej nierzadko nie są świadomi zakresu działalności samorządu terytorialnego, nie mają przedstawicieli, którzy mogliby brać udziału w konsultacjach, a także nie posiadają wiedzy na temat planowanych i podejmowanych działań. Nadmierna biurokratyzacja to kolejny czynnik utrudniający zaangażowanie w aktywny udział. Ponadto brak zaangażowania może być wynikiem negatywnej oceny zamierzonych działań z uwagi na brak realnego odzwierciedlenia potrzeb mieszkańców³⁶.

W odniesieniu do byłych skazanych w społecznościach lokalnych spotykamy się z niechęcią i negatywnym nastawieniem do takich osób, które najczęściej są wynikiem strachu i obaw związanych z ich przystosowaniem się do panujących norm społecznych. Należy mieć świadomość, że społeczeństwo nie jest przychylnie nastawione do działań skierowanych na rzecz byłych skazanych i poprawy nie tylko warunków, ale także jakości ich życia, co w dłuższej perspektywie czasu zmniejszy koszty związane z utrzymaniem skazanych w jednostkach penitencjarnych.

---

³⁴ K. Pawlewicz, A. Pawlewicz, *Rola partycypacji społecznej na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 83, 2010, s. 74–75.

³⁵ E.M. Borycka, *op.cit.*, s. 133–135.

³⁶ *Ibidem*, s. 133–135.; E. Ingłot-Brzeźek, *Znaczenie roli władz samorządowych w kształtowaniu partycypacji obywatelskiej*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, 2017, nr 50 (2), s. 344. DOI: 10.15584/nsawg.2017.2.21.

Podsumowanie i rekomendacje

Proces readaptacji społecznej i reintegracji jest niezwykle ważny, nie tylko dla samych osób, które odbywały karę pozbawienia wolności, ale również dla całego społeczeństwa. Readaptacja społeczna rozumiana jest jako proces, który ma na celu ponowne przystosowanie się do życia w społeczeństwie zgodnie z powszechnie przyjętymi normami i sposobami postępowania przez osoby wykluczone. Odbywanie kary pozbawienia wolności i pobyt w zakładzie karnym powinien być tylko tymczasową izolacją od społeczeństwa. W związku z tym opuszczenie jednostki penitencjarnej oraz proces readaptacji i reintegracji społecznej powinien być korzystny dla dwóch stron³⁷. Aby możliwe było uzyskanie trwałych i widocznych efektów w zakresie działań prowadzonych na rzecz włączenia do społeczeństwa osób opuszczających zakłady karne, niezwykle ważny jest udział społeczeństwa. Dlatego podkreśla się rolę i znaczenie partycypacji społecznej w procesie readaptacji i reintegracji.

W odniesieniu do zaprezentowanych treści niezwykle istotne wydaje się być powstanie tzw. domów przejściowych, „które pozwalają osobom opuszczającym zakłady karne, a nie mającym możliwości powrotu do domów rodzinnych i środowisk zamieszkania, na znalezienie miejsca tymczasowego zamieszkania”. Powstanie i funkcjonowanie takich ośrodków budzi wiele kontrowersji i pozostawia wiele pytań m.in. o koszty utrzymania ośrodka i osób tam przebywających. Niewątpliwie pozytywne rozwiązanie wymagają ścisłej współpracy pomiędzy władzami, w tym również instytucjami pomocowymi a społecznością lokalną³⁸.

Podjmując działania mające na celu wzrost zaangażowania społeczności lokalnej w określone działania, należy mieć na uwadze, że partycypacja społeczna jest procesem przebiegającym wielotorowo. Władze lokalne powinny wspierać, motywować, a przede wszystkim edukować i podnosić poziom wiedzy i świadomości społecznej w zakresie zaangażowania społeczności lokalnej w podejmowane działania i inicjatywy. Edukacja społeczeństwa niewątpliwie pozwoli na podejmowanie decyzji, których efekty będą odczuwalne w perspektywie długofalowej. Ponadto kształtowanie postaw i zachowań to także większe szanse dla byłych

---

³⁷ W. Mandrysz, *op.cit.*, s.164–165.

³⁸ *Ibidem*, s. 164–165.

skazanych na powrót do życia w społeczeństwie i przestrzeganie ustalonego porządku prawnego³⁹.

W związku z powyższym podkreśla się konieczność wprowadzenia zmian prawno- legislacyjnych, które będą regulowały kwestie powoływania i działania tzw. domów przejściowych. Wskazuje się także na konieczność edukacji społeczeństwa w zakresie możliwości udzielania wsparcia byłym skazanym i jego znaczenia w procesie readaptacji i reintegracji społecznej. Dodatkowo niezbędne wydaje się wprowadzenie kompleksowego modelu sieci wsparcia społecznego dla osób wykluczonych społecznie, a także tworzenie kampanii społecznych na rzecz kształtowania świadomości społecznej szczególnie w odniesieniu do osób opuszczających zakłady karne, które muszą ponownie odnaleźć się w pełnionych rolach społecznych.

---

³⁹ J. Kotus, *Partycypacja społeczna w zarządzaniu miastem: pomiędzy wykluczeniem społecznym a zaangażowaniem*, „Studia Miejskie”, tom 13, 2014, s. 38.; K. Batorowska, *Partycypacja społeczna implikacją polityki informacyjnej na przykładzie środowiska lokalnego*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, 92 (2), s. 92. DOI 10.24917/26578549.9.2.

Bibliografia

Publikacje:

- Batorowska K., *Partycypacja społeczna implikacją polityki informacyjnej na przykładzie środowiska lokalnego*, „Annales Universitatis Pedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, 92 (2), s. 92. DOI 10.24917/26578549.9.2.7.
- Bonta J., Motiuk L.L., *Classification to halfway houses: A quasi-experimental evaluation*, „Criminology”, 1990.
- Borycka E.M., *Partycypacja społeczna* [w:] A. Nowakowska, Z. Przygodzki, A. Rzeńczy (red.), *EkoMiasto#Społeczeństwo. Zrównoważony, inteligentny i partycypacyjny rozwój miasta*, Łódź, 2016.
- Bradley K. H., Michael Oliver R.B., Richardson N. C., Slayter E. M., *NO PLACE LIKE HOME: Housing and the Ex-prisoner POLICY BRIEF NOVEMBER 2001*.
- Costanza S.E., Cox S.M., Kilburn J.C., *The Impact of Halfway Houses on Parole Success and Recidivism*, „Journal of Sociological Research”, 2015, Vol. 6, No. 2, Doi:10.5296/jsr.v6i2.8038.
- Donderowicz M., Głowczyński M., Wronkowski A., *Partycypacja społeczna w rewitalizacji – rola stowarzyszeń lokalnych na przykładzie Poznania*, „Problemy Rozwoju Miast”, IV, 2016.
- Gadomska G., *Bezpieczeństwo jednostki w przestrzeni lokalnej. Wstępne wyniki badań* [w:] B. Bębenek, I. Żuchowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych (wybrane aspekty)*, Pułtusk 2022.
- Grzesiak S., *Halfway houses in The Polish Model of Social Reintegration – possibilities and limitations*, „The Prison Systems Review”, 2019, nr 105.
- Grzyś P., *Inicjatywa lokalna – niewykorzystany potencjał czy skuteczny instrument aktywizacji obywateli w rozwiązywaniu problemów lokalnych? Przykład Łodzi*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, 56, 2021.
- Kalaman M.R., *Ośrodki przystosowania społecznego. Teoria i praktyka*, 2014, Dąbrowa Górnicza.
- Kotus J., *Partycypacja społeczna w zarządzaniu miastem: pomiędzy wykluczeniem społecznym a zaangażowaniem*, „Studia Miejskie”, tom 13, 2014.
- Krok E., *Partycypacja obywatelska*, Toruń 2020.
- Lewicka-Zelent A., Pytko A., *Opinie osadzonych i wychowawców penitencjarnych na temat pracy wykonywanej przez osoby pozbawione wolności*, „Resocjalizacja Polska”, 21/2021.
- Maier K.H., *Half Way to Freedom: The Role of Halfway Houses in Canada's Penal Landscape, dissertation*, University of Toronto 2018.

- Mandrysz W., *Skazany na ... marginalizację! Negatywne skutki odbywania kary pozbawienia wolności*, [w:] K. Wódz, D. Nowalska-Kapuścik, G. Libor (red.), *Peryferie społeczne w teorii i badaniach empirycznych*, Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2016.
- Modrzejewski Z. *Strategia bezpieczeństwa w aspekcie społeczności lokalnych* [w:] B. Bębenek, I. Żuchowski (red.) *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych (wybrane aspekty)*, Pułtusk 2022.
- Murat B., *Rozwiązania sprzyjające udziałowi społeczności lokalnej w zapewnieniu bezpieczeństwa i porządku publicznego* [w:] B. Bębenek, I. Żuchowski (red.), *Bezpieczeństwo społeczności lokalnych (wybrane aspekty)*, Pułtusk 2022.
- Pawlewicz K., Pawlewicz A., *Rola partycypacji społecznej na rzecz zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 83, 2010.
- Składanek B., *Partycypacja społeczna jako pojęcie i instytucja demokratycznego państwa prawnego – aspekty prawne i historyczne*, „Studia Ekonomiczne, Prawne i Administracyjne”, z. nr 3, 2019.
- Śliwowski J., *Ośrodek przystosowania społecznego i ocena jego funkcji*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny” 34, 1972, z. 1.
- Roman C.G., Travis J., *Taking Stock: Housing, Homelessness, and Prisoner Reentry*, Justice Policy Center, 2004.
- Rzeplińska I., Szamota B., *Stosowanie środków specjalnych – nadzoru ochronnego i ośrodka przystosowania społecznego – wobec recydywistów skazanych w warunkach art. 60 k.k.*, „Archiwum Kryminologii”, T. VIII–IX, 1982.
- Zygmunt J., *Prawne modele zwalczania powrotności do przestępstwa w polskim prawie karnym*, „Czasopisma Prawa Karnego i Nauk Penalnych”, 2008, z.2.

Akty prawne:

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks Karny, Dz.U. 1969 nr 13, poz. 94.

Źródła internetowe:

<https://pilotazowekompleksypenitencjarne.pl/pl/projekt/o-projekcie> (dostęp: 12.10.2023 r.).

<https://www.sw.gov.pl/aktualnosc/okregowy-inspektorat-sluzby-wieziennej-w-warszawie-dom-przejsciw-areszt-sledczy-warszawa-bialoleka> (dostęp: 12.10.2023r.).

<https://www.prisonpolicy.org/blog/2020/09/03/halfway/> (dostęp: 12.10.2023 r.).